

mély *Isten* című írás – mely végtelen egyszerűséggel, ugyanakkor játékos frivolsággal nyúl a végső kérdésekhez, megmutatva az individuum földi sorsának szorongató korlátait. Keserű-fáradt önvallomás fogalmazódik meg az *Egy öreg boltos* című, sóhajnyi novellában – mely Mándy legszebb „őszikéi”, apró lírai remekei közül való.

A válogatás erényeit méltatva nem hagyhatjuk szó nélkül a kötet bosszantó fogyatékoságát: a kelleténél jóval több – olykor értelemzavaró – sajtóhibát, mely újabb könyvkiadásunkban már-már természetessé kezd válni. Ez némi üröm az örömben – amit Mándy olvasása, újraolvasása szerez az olvasónak. (*Századvég Kiadó, Bp., 1992. Vál. és szerk.: Domokos Máttyás.*)

Erdődy Edit

„A szellem: teremő nyugtalanság”

BESZÉLGETÉSEK NÉMETH LÁSZLÓVAL

A kötetbe foglalt interjúk közül az időben első több mint félszázados, e beszélgetések legszembetűnőbb vonása mégis: aktualitásuk. S nem is az a fajta aktualitás, ami minden színvonalas és eredeti gondolatnak sajátja, hanem ami azt jelenti: folyton és újra legegységesebb ügyeinkről esik szó. Például az 56-os beszélgetés, amely a „magyar műhely” körül forog, a legmaibb ma dilemmáit fogalmazza meg: „a nyugati módszerek kitéggytása s ráhangolása a nyugati fejlődésből kimaradt, némely tekintetben szegényebb, másban pedig gazdagabb nemzeti lelkekre, az új világcivilizáció humán alapjára.”

De sokkal távolabba is nyúlhatunk. Az 1935-ös *Rádió Újság*ban olvasható beszélgetés a mai rádió és televízió műsorpolitikájára nézve is tanulságos. A riportkészítő, miközben hevesen támadja Németh László műsorait, látszólag a nagyközönség, a túlságosan is nivós programot unalmassággal, érthetlenséggel vádoló többség nevében beszél. Valójában azonban az értékes, de sokak számára „fogyasztható” irodalom (Móricztól Tamási Áronig) támogatása, azaz Németh László rádiószervezői koncepciója egyértelműen az üres giccsirodalom, az álművészet művelőinek és terjesztőinek anyagi érdekeit fenyegeti.

A mára is alkalmazható érvényesség mellett a Monostori Imre által összeállított kötet másik érdeme: segít eligazodni a Németh László-i életmű régi és új vitatott kérdéseiben. Korántsem arról van szó, mintha minden polémia győztesének eleve és mindig Németh Lászlót akarnánk látni, hanem a bántó, igaztalan híresztelésektől óv meg e riportkötet tényanyaga. Éppen az utóbbi két-három évben szeretik sokan Németh László szemére vetni, hogy 1956. november 4. után nagyon is hamar fejezte ki lojalitását. Ez a rosszhiszemű beállítás, mely szenvedve az átlagemberi (vagy annál rosszabb) erkölcsi kisebbségi érzéstől, szeretné a morális géniusz állítólagos botlásaival nyugtatni önnön rossz lelkiismeretét, voltaképpen egyszerű tárgyi bizonyítékokkal cáfolható. Azon túl, hogy (persze) a remeteéletet élő író sok mindenről szükségképpen nem tudhatott, s hogy nem is állt szándékában a hatalom provokálása (Monostori Imre kötetéből szembetűnő ez), egyáltalán nem kereste a hatalom kegyeit. E beszélgetésekből

mély *Isten* című írás – mely végtelen egyszerűséggel, ugyanakkor játékos frivolsággal nyúl a végső kérdésekhez, megmutatva az individuuum földi sorsának szorongató korlátait. Keserű-fáradt önvallomás fogalmazódik meg az *Egy öreg boltos* című, sóhajnyi novellában – mely Mándy legszebb „őszikéi”, apró lírai remekei közül való.

A válogatás erényeit méltatva nem hagyhatjuk szó nélkül a kötet bosszantó fogyatékoságát: a kelleténél jóval több – olykor értelemzavaró – sajtóhibát, mely újabb könyvkiadásunkban már-már természetessé kezd válni. Ez némi üröm az örömben – amit Mándy olvasása, újraolvasása szerez az olvasónak. (*Századvég Kiadó, Bp., 1992. Vál. és szerk.: Domokos Máttyás.*)

Erdődy Edit

„A szellem: teremítő nyugtalanság”

BESZÉLGETÉSEK NÉMETH LÁSZLÓVAL

A kötetbe foglalt interjúk közül az időben első több mint félszázados, e beszélgetések legszembetűnőbb vonása mégis: aktualitásuk. S nem is az a fajta aktualitás, ami minden színvonalas és eredeti gondolatnak sajátja, hanem ami azt jelenti: folyton és újra legegységesebb ügyeinkről esik szó. Például az 56-os beszélgetés, amely a „magyar műhely” körül forog, a legmaibb ma dilemmáit fogalmazza meg: „a nyugati módszerek kitérítése a ráhangolása a nyugati fejlődésből kimaradt, némely tekintetben szegényebb, másban pedig gazdagabb nemzeti lelkekre, az új világcivilizáció humán alapjára.”

De sokkal távolabbi is nyúlhatunk. Az 1935-ös *Rádió Újság*ban olvasható beszélgetés a mai rádió és televízió műsorpolitikájára nézve is tanulságos. A riportkészítő, miközben hevesen támadja Németh László műsorait, látszólag a nagyközönség, a túlságosan is nivós programot unalmassággal, érthetlenséggel vádoló többség nevében beszél. Valójában azonban az értékes, de sokak számára „fogyasztható” irodalom (Móricztól Tamási Áronig) támogatása, azaz Németh László rádiószervezői koncepciója egyértelműen az üres giccsirodalom, az álművészet művelőinek és terjesztőinek anyagi érdekeit fenyegeti.

A mára is alkalmazható érvényesség mellett a Monostori Imre által összeállított kötet másik érdeme: segít eligazodni a Németh László-i életmű régi és új vitatott kérdéseiben. Korántsem arról van szó, mintha minden polémia győztesének eleve és mindig Németh Lászlót akarnánk látni, hanem a bántó, igaztalan híresztelésektől óv meg e riportkötet tényanyaga. Éppen az utóbbi két-három évben szeretik sokan Németh László szemére vetni, hogy 1956. november 4. után nagyon is hamar fejezte ki lojalitását. Ez a rosszhiszemű beállítás, mely szenvedve az átlagemberi (vagy annál rosszabb) erkölcsi kisebbségi érzéstől, szeretné a morális géniusz állítólagos botlásaival nyugtatni önnön rossz lelkiismeretét, voltaképpen egyszerű tárgyi bizonyítékokkal cáfolható. Azon túl, hogy (persze) a remeteéletet élő író sok mindenről szükségképpen nem tudhatott, s hogy nem is állt szándékában a hatalom provokálása (Monostori Imre kötetéből szembetűnő ez), egyáltalán nem kereste a hatalom kegyeit. E beszélgetésekből

kitűnik, hogy akik Németh László nem kellő távolságtartását rosszallják 1957 és 1963 között, három alapvető tényt hagynak figyelmen kívül. 1. Azt, hogy az írónak a 30-as évektől hangoztatott kapitalizmusellenessége, általában az ún. fogyasztói társadalmaktól való idegenkedése, az erkölcsi felemelkedéssel nem társul jóléttel szembeni fenntartásai lehetetlenné tették számára, hogy általában a szocializmus ellenségének tekintse magát. 2. A szintén felhánytorgatott szovjet út, s az ott látottakkal kapcsolatos pozitív megnyilatkozások ügyében is döntőnek kell tartanunk az apjától átvett rokonszenv mellett (aki első világháborús hadifogságából inkább érdeklődést és szimpátiát hozott haza mind az oroszok, mind az ott kibontakozó új rendszer iránt) életre szóló Tolsztoj-élményének demokratikus, egyfajta közösségiség mellett érvelő örökségét. 3. Nyilatkozatai mindemellett is rendkívül tartózkodóak és korrektek. Soha nem akarja azt a benyomást kelteni, mintha engedelmeket tenne a posztstálinista ideológia javára. Csak azt dicséri, amit viszont humánus és demokratikus elme csak dicsérhet: a művelődés kitáguló lehetőségeit, a nagy vagyoni különbségek megszűnését.

Igaz, a 60-as évek reménykedéseit az idő nem igazolta, ámde az idős és beteg Németh Lászlótól aligha jogos elvárni olyan fejlemények előre látását, amelyek sokkal gyakorlatiasabb és a közgazdaságban jártasabb elméket is megleptek. Viszont nagyon is igazolható, hogy nemzetféltő aggodalmainak, a rendszert érintő súlyos fenntartásainak folyamatosan hangot adott. Itt közölt nyilatkozataiban is (a könyv nagyobbik, második fele '57 utáni interjúkat tartalmaz), de főleg közvetett módon, tehát szépirodalmi műveiben. Legvilágosabban, szinte tételszerűen az *Irgalomban* mondja el, hogy miért nem tud és nem akar azonosulni a „létező” szocializmussal. Személyes sérelmei, kiszolgáltatottsága és kijátszottsága pedig olyan drámáiban szólal meg, mint a Puskinról írt *A csapat* vagy a *Colbert*.

Hozzá kell tenni, hogy ha tüzetes életrajz készül Németh László utolsó évtizedeiről, éppen ezek a riportok (és persze más dokumentumok, visszaemlékezések) alapján rajzolható meg majd az árnyalt kép a 60-as évekről. Az ő „behálózása”-ra, hivatalos klasszikussá avatására tett jószándékú és nem jószándékú kísérletekről, arról, hogy a már súlyos beteg író milyen célok akaratlan eszközüvé válhatott, illetve hogyan állt ellen ilyesfajta törekvéseknek. Egy azonban bizonyos: következetessége, őszinte felelősségérzete csak ma is vállalható megnyilatkozásokra készítette.

S akik ma a jelen politikai konjunktúrájának jegyében arra céloznak, hogy Németh László 1957 után, talán szándéka ellenére, de mégiscsak a kádári konszolidációhoz járult hozzá, azok elfelejtik, hogy Németh Lászlóra sosem volt jellemző a direkt politikai orientáció. Ahogy az egyik beszélgetésben mondja: panaszait egyáltalán nem a szocializmus számlájára írja. S a Horthy-korszakkal kapcsolatos elemi ellenérzéseit ismerve be kell látnunk, hogy nem elsősorban politikus kiindulású gondolkodóról van szó, aki szerint nem a szocialista vagy azzal ellentétes kereteken múlik minden, sokkal inkább az adott közösség szellemi és erkölcsi nfvóján. Amikor tehát Németh László nem koncentrálta erejét a Kádár-korszakkal való konfrontálódásra, akkor ezt nem megalkuvásból tette, hanem azért, mert félszázados gondolatrendszere, mint sok más erkölcsi forradalmaré is, egy más síkban, s nem a politikai csatározások szintjén képzelte el a lehetséges jobbítást. Dr. Makay Miklósnak a *Reformátusok Lapja* számára adott nyilatkozatában egy korábbi írását idézi erre is vonatkoztatva; „Albert Schweitzer okolja meg Bach-könyvében a környező közönyt, meg nem értés, s a bámulatos, boldog termékenység szomszédságát azzal, hogy Bach nem embereknek, Istennek komponált. Annak, aki már nem hisz úgy, mint a lipcsei karnagy, ez nehezebben megy majd. Később is fogtam hozzá. De ha Istennek a világ mögött áll, abban csak részben